

Анастасія Скотар

Релігія в часи пандемії: досвід Японії

Anastasiia Skotar

Religion in Times of Pandemic: Japanese Experience

Abstract. As in many other spheres of life, the adoption of digital technologies by religion has been significantly accelerated by the global COVID-19 pandemic. This article examines the adaptation of religious institutions, traditions, and holiday celebrations to increasingly digitalized conditions in the context of Japan, one of the most technologically advanced, yet culturally conservative, countries in the world. Due to the latter factor, the topic of digitalization in Japan remains relatively understudied, even while technology is rapidly adopted by Japanese temples as a response to the current crisis. This article reviews a number of ways religions in Japan are present online, including the websites of popular shrines, smartphone applications, online videos, and the social networks of Shinto shrines and Buddhist temples. It was found that religious institutions in Japan have successfully adapted the three main types of believer engagement with temples to digital conditions: religious celebrations, everyday visits, and visits before important life events, particularly in order to buy amulets. Each type of engagement has its own adaptation: celebrations are streamed live, tours are undertaken via photo and videographic reconstructions, and amulets are now often bought in digital form. Temples also actively use social networks for the daily support of believers.

Keywords: Religion, Japan, Shinto, Buddhism, Digitalization of Religion, Internet, COVID-19.

У 2020 р. в японському інтернет-просторі, як і у всьому світі, поширилося два терміни: «withコロナ» та «afterコロナ», що означає «з коронавірусом» та «після коронавірусу». Ці терміни використовуються для позначення проблем, з якими людство стикається під час пандемії COVID-19, та, відповідно, проблем, що чекатимуть на людей після її закінчення. Різноманітні обмеження пронизують тепер практично всі сфери нашого життя, і релігія – не виняток. Релігійні заходи, відвідини храмів на свята, служби та повсякденні ритуали, навіть похорони потрапили під вплив антипандемічних заходів, спрямувавши чималу частку переведення в онлайн-простір. Японія – країна, що відома своєю прогресивністю, розвитком технологій, та водночас збереженням власних традицій, а також консервативністю у багатьох сферах життя. Чи змогла Японія відповісти на виклики пандемії та знайти новий баланс у сфері релігії, та яким чином відбувається процес переходу релігії в онлайн-вимір у Японії?

Позаяк тема діджиталізації релігії в Японії, як і даний феномен у цілому, є новою та не достатньо розкритою у наукових працях колег релігієзнавців та японістів, у статті застосовано метод спостереження, а також методи емпіричного та теоретичного аналізу. У статті використані переважно джерела японською мовою, а саме японські вебсайти, сторінки соціальних мереж та додатки на смартфон.

Окремо зазначимо, що авторка використовує транслітерацію японської мови, запропоновану І. Бондаренко, оскільки вона більш коректно передає звуки японської мови, а також наближена до міжнародної системи Хепберна (Бондаренко, 2017, с. 43).

Релігія в Японії – явище неоднозначне та дискусійне, позаяк самі японці зазвичай не визнають себе «релігійними» людьми (Бартелоні, 2017), а явище, яке ми звикли називати «національною релігією» Японії – шінто – далеко не всі взагалі визнають релігією. Айке П. Ротс у монографії «Шінто, природа та ідеологія в сучасній Японії» вказує, що це поняття у різні епохи пронизане різними ідеологіями, і саме це ускладнює надання конкретного визначення шінто як релігії (Rots, 2017).

Американська японістка Хелен Хардекр зазначає, що шінто змінювалося з кожною епохою та історичною ситуацією, тому так складно дати відповідь на питання, чи це релігія. За визначенням дослідниці, шінто містить у собі доктрину, інституції, ритуали та життя спільноти, в основі якого лежить вшанування Камі, включ-

но з репрезентацією Камі в мистецтві (Hardacre, 2016). Саме на це визначення ми будемо опиратися у даній статті.

Та важливо пам'ятати про те, що шінто – не єдина релігія, поширена в Японії. Буддизм також пронизує багато сфер життя японців, і при цьому не замінює шінто, а доповнює його в тих сферах, які шінто не охоплює (Walter, 2009).

Самі ж японці в побуті не розділяють кардинально шінто та буддизм. Наприклад, як у повсякденній мові, так і на обкладинках книг часто можна побачити термін 神社仏閣 [jinja bukkaku], що означає «шінтоїстські та буддійські храми», хоча взагалі для них існують окремі назви: 神社 [jinja] – святилище шінто, 佛寺 [o-tera] – буддійський храм. Зустрічається також термін 寺社 [jishya], який об'єднує їх в одне слово. Про синкретизм шінто та буддизму в Японії свідчить навіть вигляд самих храмів та святилищ. Традиційним елементом джінджя, святилища шінто, є ворота «торіі», що позначають перехід між «цим» та «тим» світами. Натомість в о-тера – буддійських храмах заведено будувати пагоди та, звісно, встановлювати статуї Будди. На практиці ж є безліч буддійських храмів, перед якими стоять торіі, а також святилищ джінджя, на території яких можна знайти статую Будди.

З початком пандемії та введення різноманітних обмежень, перед релігійними установами постав новий виклик: як продовжити функціонування, не наражаючи нікого на небезпеку. Очікувано, найпростішим варіантом стала діджиталізація: проведення онлайн-заходів, надання нових послуг – навіть доставки амулетів – та ютуб-канали священників та монахів, де можна переглянути записи їхніх настанов та проведених служб. Розглянемо найважливіші релігійні свята та обряди Японії та їх адаптацію до нових умов пандемії.

Новий Рік

Попри те, що японці не вважають себе релігійними, традиційні свята є надзвичайно важливою частиною соціального життя. Одним із найважливіших свят для японців є Новий Рік. Традиційно його святкують у сімейному колі, а першого січня, або ж протягом першого тижня року, відвідують храм. Це може бути як джінджя, так і о-тера, а багато японців відвідують обидва. Перші в році відвідини храму називаються 初詣 [hatsumoude], і це один із найважливіших обрядів у році на рівні зі святкуванням о-Бон, святом вшанування предків. Перед молитвою необхідно омити

руки та рота, далі пройти по доріжці до святилища, і здійснити власне ритуал:

1. Вкинути монету в спеціальну скриню для пожертв;
2. Двома руками подзвонити в дзвін, щоби відігнати злих духів;
3. Двічі вклонитися;
4. Двічі голосно плеснути в долоні, щоби привернути увагу божества-камі;
5. Скласти долоні разом та подумки помолитися;
6. Вклонитися один раз.

Після здійснення молитви зазвичай купують *ошורי* [o-mamori], оберіг на наступний рік, а також витягують передбачення *ошюкі* [omikuji].

Для хацумоде підходить будь-який храм, але часто обирають такі, що мають велике значення для Японії. Найбільш відвідуваним є святилище Мейджі джінгу, у якому в якості божества-камі вшановується Імператор Мейджі. Зазвичай на хацумоде святилище Мейджі відвідує більше як три мільйони японців. У цілому, кількість відвідувачів у десяти найпопулярніших святилищах складає від 800 тисяч до 3 мільйонів осіб протягом 1–3 січня щороку. Звісно, храмів та святилищ також чимало, але й у менш популярних не уникнути великої кількості людей на початку року. Тому для зустрічі 2021 р. багато святилищ створили так звані «Віддалені відвідини храму», *リモート初詣* [rimouto hatsumode]. Та як організувати віддалену молитву, коли вона передбачає стільки фізичної взаємодії з простором святилища? Різні святилища обрали різні способи.

Додаток на смартфон

Святилище Ішіана Інарі в префектурі Фукуока радить відвідувачам використовувати додаток на смартфон *котодаміірі* [kotodamairi]. Слово *котодамі* [koto] означає «слово», *дамі* [dama] це «душа», а *ірі* [iri] має значення «вкладати». Виходить «вкладати душу в слова». Щоби це зробити, необхідно запустити додаток та повернутися з телефоном так, щоби на мапі Японії на екрані з'явилися ворота-торіі. Таким чином користувач справді повернеться в той бік, де торіі знаходяться відносно його локації. Після цього потрібно промовити бажання: система розпізнає голос та в текстовому вигляді надішле його у святилище – це також візуалізовано в програмі. Звісно ж, програма підтримує лише японську мову, але працює з усіх куточків світу. Отже, замість того, щоб іти

до святилища особисто, можна встановити додаток на смартфон та промовити свою молитву до камі у мікрофон.

Ще одна послуга, яку надавало святилище Ішіана Інарі на Новий Рік, це 「書」のかたち ['kaki' no katachi], «форма письма». На відміну від додатка, ця послуга платна й коштувала 1500 японських єн. Зареєструвавшись на сайті та оплативши її, користувач міг написати своє побажання в електронному форматі. Коли час подачі заявок закінчився, святилище скомпіювало всі побажання в один список, а спеціально запрошені каліграфи записали їх на особливий папір. Після цього кожне побажання було вкладено в середину амулета «омаморі» та надіслано авторам побажань. У кінці року, амулет можна надіслати назад до храму, щоби його спалили на спеціальному ритуальному вогнищі.

Віртуальний тур

Святилище Атаґо в Токіо пропонує відвідувачам віртуальні тури: на сайті святилища є спеціальна сторінка, на якій покроково, дивлячись на фото, можна пройти усі основні локації святилища, як би це потрібно було робити в реальності. Починаючи з торії, перед якими необхідно вклонитися, далі піднятися по сходах, омити руки, пройти до головної будівлі – «хайдену» та, власне, помолитися.

На відміну від порівняно простої сторінки віртуального туру святилища Атаґо, буддистський храм Тодайджі в Нара – один із найвідоміших храмів Японії – має цілий 3D-тур, який дійсно можна пройти неначе в реальності. «По дорозі» до головної будівлі храму, можна почитати детальний опис різних його елементів, як то величних скульптур охоронців храму, які є національним скарбом Японії. Доступні навіть функції відвідин храму вдень чи вночі.

Амулети та пожертви

Як уже було зазначено вище, перед молитвою роблять невелику пожертву камі – кидають монету в спеціальну скриню. Зазвичай це монети номіналом 5, 50 та 500 єн, оскільки число 5 вважається щасливим. Можна жертвувати й інші монети, та в будь-якому разі сума пожертви буде невеликою, оскільки це жертва для камі, а не для святилища.

Натомість, щоби пожертвувати більшу суму на підтримку святилища, купують амулети, дощечки для побажань, або навіть ворота-торії, які на честь покупця встановлять на шляху до свя-

тилища. Та позаяк приходити особисто не рекомендують, різні святилища розробили свої додатки та можливості зробити пожертву: на сайті святилища, банківською картою в додатку або через QR-код, який можна отримати з листівкою зі святилища.

Та звісно ж, не всі хочуть відвідувати святилища виключно віртуально, тож у більшості з них у 2021 р. умовно «продовжили» термін перших відвідин, і в деяких святилищах він тривав аж до березня. Помолитися та купити новорічні амулети відвідувачі могли протягом двох місяців.

Сецубун

Оскільки шінто тісно пов'язане з природними циклами, наступне важливе релігійне свято в Японії – це Сецубун. 節分 [setsubun] японською означає «розділяти сезони», і саме свято позначає день переходу від зими до весни. Подібно до сутінок, під час «переходу», чи «неясний час», набирає сили погана енергія. Тому в Сецубун виконують спеціальні обряди, щоби захиститися від скверни та запросити в дім світлу, хорошу енергію. Невеликі театралізовані обряди виконують у багатьох домівках та школах, але у святилищах вони набирають значно більшого масштабу. На Сецубун спеціальні обряди виконують і у святилищах джінджя, і в буддійських храмах о-тера. В обох випадках метою обряду є очищення від поганої енергії, але вони мають і відмінності.

У джінджя священник (каннуші) звертається до камі з молитвою про благословення на врожайний рік, а жриці-міко виконують спеціальний танець очищення «кагура». Отже у традиції шінто на Сецубун не лише проводять обряди очищення дому та навколишнього простору взагалі, а й моляться про врожайний рік.

Натомість у буддійській традиції на Сецубун насамперед мова заходить про вигнання демонів із власного серця, тобто внутрішнє очищення. Для цього буддійський монах читає сутри, і зазвичай відвідувачі храмів можуть приєднатися за певну плату.

В умовах пандемії відвідувачі не можуть бути присутніми ані на обряді очищення в джінджя, ані при читанні сутри, тож святилища та храми мали шукати вихід із ситуації. У 2021 р. чимало джінджя транслювали танець кагура та повний обряд очищення на різних онлайн-платформах, наприклад на ютубі.

Оскільки бути присутнім на буддійському обряді – платна послуга, замість відкритих онлайн-платформ храми використовували програми для відеодзвінків, як скайп та зум, попередньо отримавши заявку та оплату від глядачів. Пізніше деякі храми

виклали записи для вільного перегляду на ютубі. Крім цього, активно використовуються такі популярні в Японії сервіси відео трансляцій, як nicovideo.jp та twitch.tv. Останній особливо виділяється, оскільки використовується в основному задля трансляцій проходження комп'ютерних ігор.

О-Бон

Серед релігійних свят другим за масштабами святкування в Японії є о-Бон, お盆 [o-bon]. Це свято вшанування духів предків, є в «юрисдикції» буддизму. Протягом трьох днів буддистські монахи відвідують будинки віруючих та читають спеціальні сутри перед домашнім вівтарем, щоби вшанувати предків. Влітку 2020 р. такі відвідини були скасовані і вшановувати предків кожен мав самотійно. Проте, у вільному доступі були YouTube-трансляції з багатьох буддистських храмів, а віруючі до них активно долучалися.

Ґіон Мацурі

Спеціаліст із культури шінто, професор Куросакі Хіроюкі, зазначає що деякі релігійні фестивалі «мацурі» в умовах пандемії набули особливого значення (Куросакі, 2021). Серед таких фестивалів дуже виділяється Ґіон, один із найвідоміших мацурі Японії. Він відбувається щороку в липні, і перше його святкування в IX ст. було приурочено до боротьби з епідемією чуми. Таке смислове наповнення Ґіон мацурі однозначно не дозволяє повністю його скасувати, адже він додасть людям надії на подолання хвороби та можливість повернутися до звичного життя. Ґіон мацурі триває цілий місяць і містить безліч ритуалів як публічних, так і приватних. У 2020 р. з публічних заходів провели два найголовніших, проте взяти участь у них глядачі могли лише віддалено: спостерігаючи за трансляцією на ютубі.

Святилище в смартфоні

Діджиталізація релігії не обійшла й таку зручну річ, як смартфон: існує чимало додатків, пов'язаних із шінто. Один з найбільш популярних називається お守り [o-mamori] та доступний безкоштовно на системі «Андроїд». Як ми вже зазначали вище, омаморі – це спеціальний оберіг, який можна купити у святилищі. Слово 守る [mamoru] японською буквально означає «захистити». Існують різні типи омаморі, але класичний виглядає, як плаский мішечок із традиційною мотузкою та написом ієрогліфами – вони вказують, який саме це оберіг. Існують омаморі для успіху в

навчанні, любові, для міцного здоров'я тощо. Всередині мішечка складений папір, на якому записана молитва. Папірчик із молитвою попередньо спеціально освячений у джінджя, що, власне, й робить його оберегом. Зазвичай омаморі носять із собою в гаманці, чіпляють на торбинку чи просто лишають вдома – кожен обирає зручний для себе варіант. Ми вже писали, що омаморі купують на Новий Рік, та обереги різного типу продаються в джінджя протягом усього року.

У додатку на смартфон «Омаморі» користувач може обрати вигляд свого віртуального омаморі, стиль напису і його призначення. Існують наступні варіанти: захист від катаклізмів; безпека домівки; легкі пологи; захист від хвороб; здійснення бажання; захист від зла. Також є функція «обрати все». Після завершення налаштувань, мішечок омаморі можна додати на екран смартфона як віджет.

Ще один популярний додаток – це 神棚アプリ [kamidana apuri]. Слово アプリ [apuri] це скорочення від англійського application, «додаток». 神棚 [kamidana] – це невеликий домашній вітвар, тож додаток дозволяє мати в телефоні власний вітвар, перед яким можна молитися і просити камі про благословення. У додатку також можна вести щоденник, слідкувати за місячним календарем та отримувати передбачення і рекомендації на кожен день.

Концепція «віддаленого святилища»

Деякі святилища активно розробляють нову концепцію «віддаленого джінджя» і надають інструкцію щодо того, що потрібно робити для «віддалених відвідин» чи молитви. Одним із яскравих прикладів такого підходу є святилище Онотеру в Токіо.

Згідно з інструкцією на сайті святилища, щоби помолитися вдома, цілком достатньо просто скласти руки в молитовну позу, поринути в себе та щиро помолитися подумки.

Другим кроком є фізичне відображення бажання. Зазвичай у джінджя можна придбати спеціальну дерев'яну табличку, на якій записують своє бажання. Після цього табличку чіпляють у спеціальному місці у святилищі і прочитати бажання можуть усі бажаючі. Вважається, що така візуалізація бажання дозволить божествам допомогти з його втіленням. В інструкції святилища рекомендують писати свої бажання та ділитися ними в соцмережах, адже насправді немає значення, бажання написане на дерев'яній табличці чи на сторінці у мережі «Фейсбук».

Третім кроком є перегляд онлайн-трансляцій обрядів зі святилища. Автори закликають приєднуватися до молитви задля очищення серця та розуму.

Нарешті, четвертий крок – це особливий 御朱印 [goshyuin] штамп, який можуть отримати відвідувачі святилища. У Японії поширені спеціальні книги, у яких відвідувачі збирають печатки з різних храмів та святилищ. Та позаяк у зв'язку з пандемією відвідувати їх особисто не рекомендується, святилище Онотеру надсилає тим, хто приєднався до служби, спеціальні зображення на телефон, у якості штампів про відвідини святилища.

Крім цього, на сайті є окрема сторінка, присвячена зміні сезонів. У свідомості японців, шінто, святилища джінджа та божества-камі тісно пов'язані з плином природи, до змін пір року часто приурочені різноманітні релігійні фестивалі. Щоби відчувати ці природні зміни, не хутуючи належною дистанцією, безпосередньо із сайту святилища можна завантажити тематичні шпалери на смартфон, створені спеціально для відвідувачів. Вони оновлюються щомісяця.

Амабіе-сама

Окремо варто розглянути феномен «Амабіе-сама». Це йокай, тобто містичний дух, що, попри відмінності в трактуваннях, переважно зустрічається у вигляді дівчини з трьома ногами, тіло якої вкрито лускою. Насправді невідомо, чи має Амабіе стать, але в масовій культурі поширилась саме «жіноча» версія. Замість рота в неї дзьоб, що за формою нагадує губи, а також вона має довге темне волосся. Йокай Амабіе зустрічається в записках епохи Едо (XVII–XIX ст.) як провісниця епідемій. За переказами та історіями, записаних на тогочасних сувоях з ілюстраціями йокай, на острові Кюсю помітили яскраві промені, що з'явилися з моря. Промені з'являлися шість ночей, аж поки до людей не вийшла Амабіе, проголосивши, що ці землі чекає хороший врожай, але водночас людей спіткає епідемія. Щоби цього не трапилося, Амабіе наказала намалювати її та носити із собою це зображення як оберег від хвороб (Нагано, 2005). До образу Амабіе почали активно звертатися з початком пандемії COVID-19, особливого поширення він набув у соціальних мережах та різноманітних чатах.

Амабіе зображували на електронних новорічних листівках 2021 р. державної пошти Японії, надсилають «наліпки» в чатах як побажання не хворіти та, навіть, встановлюють зображення як шпалери на смартфон у якості оберега. Деякі святилища прода-

ють омаморі з зображенням Амабіе, незважаючи на те, що це не божество, а дух-йокай.

Релігія та соціальні мережі

За даними науково-дослідного інституту ІСТ в Токіо, японці надають перевагу таким соціальним мережам, як Лайн (77.4%), Твітер (38.5%), Інстаграм (35.7%), Ютуб (23.2%), Фейсбук (21.7%).

Існують сайти, які збирають посилання на акаунти святилищ та храмів у різних соціальних мережах. Задля дослідження ми приєдналися до кількох сторінок у додатку Лайн. На сторінці святилища Кошіківа в префектурі Хього можна побачити світлини святилища, інформацію про традиції та обряди, які в ньому проводяться, а також новини про заходи та онлайн-трансляції, які організовує святилище.

Буддійський храм Ейракуджі на Хоккайдо має не лише лайн-акаунт, а й сторінку у мережі «Фейсбук». Там можна знайти чимало фотографій храму, а також посилань на онлайн-події, такі як фестивалі та читання сутр.

Другою за популярністю соціальною мережею в Японії є Твітер. Та попри розрив з Лайн у кількості користувачів, кількість храмів та святилищ, що ведуть твітер-блоги, значно більша. У цій соціальній мережі основним засобом пошуку є теги. Чималою популярністю користуються такі теги як #オンライン神社 [onrain jinja], «онлайн-святилище» та リモート神社 [rimouto jinja] «віддалене святилище». Проте, згадана раніше Амабіе-сама перевищує за вживанням обидва теги зі словом «святилище» і дуже часто використовується як електронний оберіг.

Висновки

Різноманіття підходів релігійних установ Японії до залучення вірян у часи пандемії яскраво демонструє, що процес діджиталізації релігії в Японії є активним та охоплює різні частини релігійного побуту японців.

Підсумовуючи, можемо виділити три типи взаємодії японців зі святилищами та храмами:

1. Релігійні свята, фестивалі мацурі;
2. Звичайні відвідини храмів (у тому числі як гарних локацій для прогулянок);
3. Відвідини перед важливими подіями в житті та задля купівлі оберігів.

Релігійні установи, зі свого боку, пропонують відвідувачам діджиталізовані альтернативи на кожну з цих взаємодій. Відвідувати релігійні свята, бути присутніми на обрядах дозволяють онлайн-трансляції на таких платформах як Ютуб, Ніконіко, Твіч, Зум та інших.

У якості прогулянок використовують віртуальні тури храмовими парками та будівлями. Для цього використовують як відеозаписи на ютубі, так і фототури, а також 3D-тури на вебсайтах храмів та святилищ.

Нарешті, для того, щоб отримати оберіг та помолитися перед важливою подією в житті, або просто про здоров'я та добробут, використовують додатки на телефон, що дозволяють «прикріпити» на екрані омаморі, або ж навіть домашній вівтар для щоденної молитви. А на додачу до онлайн-замінників традиційної взаємодії із сакральним простором, кожен має можливість надіслати друзям чи колегам віртуальний оберіг з Амабіє та побажати здоров'я і наснаги в новому діджиталізованому світі afterコロナ.

Посилання

Бондаренко, І. (2017) *Методологія художнього перекладу* / авт. кол.: І. Бондаренко, Т. Комарницька, С. Семенко. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 412 с.

Бартелоні, Ф. (2017) *Погляди японської молоді на релігію* // フレーヴィア・バルテッローニ. 日本人の若者における宗教観 // Jプログラム課題研究. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.guic.gunma-u.ac.jp/wp/wp-content/uploads/2017/03/%E8%AB%96%E6%96%87%E3%83%95%E3%83%A9%E3%83%B4%E3%82%A3%E3%82%A2.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).

Вебвиставка ілюстрацій Амабіє. タワレコが注目するクリエイターの「アマビエ」イラストWEB展覧会. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://tower.jp/site/gallery/amabie> (дата звернення: 05.10.2020).

Віртуальні відвідини храму. ヴァーチャル参拝. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.atago-jinja.com/virtual/> (дата звернення: 05.10.2020).

Віртуальне відвідування Тодайджі в 3D. 東大寺3Dヴァーチャル参拝. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://www.todaiji.or.jp/virtual/3dpvr/todaiji.html> (дата звернення: 05.10.2020).

Зібрання святилищ та храмів у Twitter. 神社お寺のTwitterアカウントまとめ. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://hotokami.jp/info/twitter> (дата звернення: 05.10.2020).

Зібрання святилиць та храмів у LINE. 神社お寺のLINE@アカウントまとめ. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://hotokami.jp/info/line> (дата звернення: 05.10.2020).

Зірковий фестиваль Сецубун (2021) 節分星祭 ライブ配信 令和3年2月2日 午後8時から. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=1eunLRT5AdY> (дата звернення: 05.10.2020).

Камідана. 神棚アプリ. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.gmail.mrt.another&hl=ja&gl=US> (дата звернення: 05.10.2020).

Куросакі, Х. (2020) *Коронавірус та релігія.* Дії релігійних діячів при униканні ризику зараження. コロナ禍と宗教. 感染リスクを避けながら、宗教者は何をしてきたのか. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.kokugakuin.ac.jp/article/186533> (дата звернення: 05.10.2020).

Котодамаірі. ことだまいり. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://ishiana.com/2020/11/04/about> (дата звернення: 05.10.2020).

Нагано, Х. (2005) *Роздуми щодо пророцтва Амабіко.* 予言獣アマビコ考 / 長野栄俊 // 若越郷土研究, № 49. С. 1–30.

Омаморі. お守り. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.it_order.omamori&hl=ja&gl=US (дата звернення: 05.10.2020).

Ранкова молитва. (朝参り会 (朝のお祈り) 無料で読み上げまで【日蓮宗末寺 光胤山 大野本光寺】朝勤 朝のお勤め 朝に行なう勤行 / テレ詣 ライブ参拝 リモート参拝 オンライン参拝). [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=-Zse-XKgyuQ> (дата звернення: 05.10.2020).

Онлайн-святилице. オンライン神社 おうちで神社に参拝しよう. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://onoteru.or.jp/online> (дата звернення: 05.10.2020).

Опитування про тенденції використання SNS у 2020 році. (2020)年度 SNS利用動向に関する調査. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://japan.cnet.com/release/30463695> (дата звернення: 05.10.2020).

Офіційний лайн-акаунт святилиця Кошіківа. 越木岩神社. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://page.line.me/?accountId=xcb6297j> (дата звернення: 05.10.2020).

Пояснення щодо правил відвідин святилиць. 神社の正しい参拝方法を解説. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://www.houyugroup.co.jp/topic/topic_manner/manner (дата звернення: 05.10.2020).

Пошта Японії. JP 郵便局. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.post.japanpost.jp/index.html> (дата звернення: 05.10.2020).

Хацумоде. Рейтинг відвідуваності храмів. 初詣 人気&人出 ランキング 全国ベスト20. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://tabimag.jp/hatsumoude-best20> (дата звернення: 05.10.2020).

Фестиваль Сецубун. 節分祭 (厄除祈願大祭) 並びお神楽お舞初め式の斎行. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.jinjahoncho.or.jp/6483> (дата звернення: 05.10.2020).

Хацумоде у 2021 році: до якого часу. 初詣、2021年はいつまで? 全国神社のコロナ対策まとめ<リモート初詣・分散参拝・幸先詣ほか. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.tour.ne.jp/matome/articles/j618> (дата звернення: 05.10.2020).

Храм також бореться! Що таке «о-Бон із коронавірусом»? 寺院も奮闘! 「withコロナお盆」とは?. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://prtimes.jp/main/html/rd/p/000000002.000030756.html> (дата звернення: 05.10.2020).

Як відвідувати храм віддалено. 初めてのでも安心。リモート初詣のやり方とは. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://kizamu.com/archives/remote-hatsumoude> (дата звернення: 05.10.2020).

Amabie Emoji. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://store.line.me/emojishop/product/5ea7d759c462927cee6ec072/en> (дата звернення: 05.10.2020).

Hardacre, H. (2016) *Shinto: A History*. Oxford University Press, New York.

Journey of Four Seasons with Ono Takamura. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://onoteru.or.jp/4seasons> (дата звернення: 05.10.2020).

Rots, A. (2017) *Shinto, Nature and Ideology in Contemporary Japan: Making Sacred Forests*. Bloomsbury Academic. 272 p.

Walter, M. (2009) “The Structure of Japanese Buddhist Funerals” In: *Death and the Afterlife in Japanese Buddhism*. 2009. Pp. 247–292.

References

Bondarenko, I. (2017) *Metodologiya khudozhnogo perekladu / avt. kol.: I. Bondarenko, T. Komarnitska, S. Semenko*. Kyiv: Vidavnychii dim Dmitra Burago.

Barteloni, F. (2017) ‘*Nihonjin no wakamono ni okeru shūkyō-kan’ J puroguramu kadai kenkyū*. [online]. Available at: <https://www.guic.gunma-u.ac.jp/wp/wp-content/uploads/2017/03/%E8%AB%96%E6%9>

[6%87%E3%83%95%E3%83%A9%E3%83%B4%E3%82%A3%E3%82%A2.pdf](#) [Accessed 5 October 2020].

Tawareko ga chūmoku suru kuriētā no 'Amabie' irasuto WEB tenrankai. [online]. Available at: <https://tower.jp/site/gallery/amabie> [Accessed 5 October 2020].

Vācharu sanpai. [online]. Available at: <https://www.atago-jinja.com/virtual> [Accessed 5 October 2020].

Tōdaiji 3D vācharu sanpai. [online]. Available at: <http://www.todaiji.or.jp/virtual/3dpvr/todaiji.html> [Accessed 5 October 2020].

Jinja otera no tsuittā akaunto matome. [online]. Available at: <https://hotokami.jp/info/twitter> [Accessed 5 October 2020].

Jinja otera no LINE@ akaunto matome. [online]. Available at: <https://hotokami.jp/info/line> [Accessed 5 October 2020].

Setsubun hoshimatsuri raibu haishin-rei wa 3-nen 2 tsuki 2-nichi gogo 8-ji kara. [online]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=1eunLRT5AdY> [Accessed 5 October 2020].

Kamidana. [online]. Available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.gmail.mrt.another&hl=ja&gl=US> [Accessed 5 October 2020].

Kurosaki, H. (2020) *Korona wazawai to shūkyō. Kansen risuku o sakenagara, shūkyō-sha wa nani o shite kita no ka.* [online]. Available at: <https://www.kokugakuin.ac.jp/article/186533> [Accessed 5 October 2020].

Kotodamairi. [online]. Available at: <http://ishiana.com/2020/11/04/about> [Accessed 5 October 2020].

Nagano, H. (2005) *Yogen-jū Amabiko kō*, Jakuetsu gōshi kenkyū, no. 49, pp. 130.

Omamori. [online]. Available at: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.it_order.omamori&hl=ja&gl=US [Accessed 5 October 2020].

Asamairi-kai (asa no oinori) muryō de yomiage made [Nichirenshū matsujī kōinzan Ōno Honkōji] asagon asa no otsutome asa ni okonau gongyō/ Tere mai raibu sanpai rimōto sanpai onrain sanpai. [online]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=-Zse-XKgyuQ> [Accessed 5 October 2020].

Onrain jinja. O-uchi de jinja ni sanpai shiyō. [online]. Available at: <http://onoteru.or.jp/online> [Accessed 5 October 2020].

2020-Nendo SNS riyō dōkō ni kansuru chōsa. [online]. Available at: <https://japan.cnet.com/release/30463695> [Accessed 5 October 2020].

Koshikiwa jinja LINE official account. [online]. Available at: <https://page.line.me/?accountId=xcb6297j> [Accessed 5 October 2020].

Jinja no tadashī sanpai hōhō o kaisetsu. [online]. Available at: https://www.houyugroup.co.jp/topic/topic_manner/manner [Accessed 5 October 2020].

JP Yūbinkyoku. [online]. Available at: <https://www.post.japanpost.jp/index.html> [Accessed 5 October 2020].

Hatsumōde ninki& hitode rankingu zenkoku besuto 20. [online]. Available at: <https://tabi-mag.jp/hatsumoude-best20> [Accessed 5 October 2020].

Setsubun Matsuri (yakuyoke kigan taisai) narabi o kagura o maizome-shiki no sai gyō. [online]. Available at: <https://www.jinjahoncho.or.jp/6483> [Accessed 5 October 2020].

Hatsumōde, 2021-nen wa itsu made? Zenkoku jinja no korona taisaku matome 'Rimōto hatsumōde bunsan sanpai saisaki mai hoka'. [online]. Available at: <https://www.tour.ne.jp/matome/articles/j618> [Accessed 5 October 2020].

Jiin mo funtō! 'With korona Obon' to wa? [online]. Available at: <https://prtimes.jp/main/html/rd/p/000000002.000030756.html> [Accessed 5 October 2020].

Hajimete demo anshin. Rimōto hatsumōde no yarikata to wa. [online]. Available at: <https://kizamu.com/archives/remote-hatsumoude> [Accessed 5 October 2020].

Amabie Emoji. [online]. Available at: <https://store.line.me/emojishop/product/5ea7d759c462927cee6eco72/en> [Accessed 5 October 2020].

Hardacre, H. (2016) *Shinto: A History*, Oxford University Press, New York.

Jorney of Four Seasons with Ono Takamura. [online]. Available at: <http://onoteru.or.jp/4seasons> [Accessed 5 October 2020].

Rots, A. (2017) *Shinto, Nature and Ideology in Contemporary Japan: Making Sacred Forests*, Bloomsbury Publishing.

Walter, M. (2009) "The Structure of Japanese Buddhist Funerals", In: *Death and the Afterlife in Japanese Buddhism*, pp. 247–292.